

Bartłomiej Sierżputowski ■

CZASOWE ZAJĘCIE ZABYTKU RUCHOMEGO. UWAGI DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

1. Wstęp

Jeden z najwybitniejszych elegików rzymskich – Owidiusz – powiedział niegdyś, iż „*factum obiiit, monumenta manent*”, co się tłumaczy, że czyn mija, pomniki pozostają. Niewątpliwie do trwałych świadectw ludzkich czynów możemy zaliczyć zabytki ruchome. Poszczególni autorzy dzieł sztuki zapisali się w kartach historii, pozostawiając po sobie przedmioty, które dziś stanowią symbol minionych czasów, materialną spuściznę dziedzictwa kulturowego ludzkości.

W trakcie II wojny światowej Polska poniosła ogromne straty w dziedzinie sztuki. W literaturze wskazuje się, że straty w postaci zabytków ruchomych można szacować nawet na 500.000 przedmiotów¹. Dokładne ustalenie liczby polskich strat wojennych jest jednak w znacznym utrudnione, ponieważ w dużej mierze nie zachowały się przedwojenne inwentarze oraz dokumenty, opisujące szczegółowo poszczególne zabytki ruchome. Niemniej, tuż po zakończeniu działań wojennych, ówczesne władze polskie podjęły trud ratowania ocalałych zabytków, znajdujących się na terenie całego kraju. Na podstawie obowiązujących wówczas przepisów prawa, zabytki odnalezione m.in. w Gdańsku, Wrocławiu, Malborku,² *etc.* zabezpieczano i przekazywano do m.in. Muzeum Narodowego

¹ W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu skradzionymi dobrami kultury*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury*, red. J. Kaczmarek, Kraków 2006, s. 59, [za:] K. Zeidler, *Restytucja dóbr kultury ze stanowiska filozofii prawa*, Warszawa 2011, s. 45.

² A. Siuciak, *Mało znane źródła do dziejów malborskich zabytków*, [w:] *Przywracanie historii malborskich zbiorów po II wojnie światowej: katalog wystawy czasowej*, red. A. Siuciak, Malbork 2015, s. 221 i n.

w Warszawie czy Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, gdzie często znajdują się do dziś. Możliwość czasowego zajęcia zabytku ruchomego pozwalała na jego tymczasowe przekazanie do instytucji państwowych, w celu zapobiegnięcia wystąpienia zagrożenia w postaci m.in. zniszczenia, kradzieży czy też nielegalnego wywozu danego zabytku.

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie, że instytucja czasowego zajęcia zabytku ruchomego stanowi przykład środka nadzoru konserwatorskiego o jednym z największych stopni ingerencji w prawo własności zabytku w polskim porządku prawnym. Ponadto celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, czy możliwość czasowego zajęcia zabytku ruchomego skutkuje całkowitym pozbawieniem prawa własności zabytku ruchomego? W końcu słusznym wydaje się udzielenie odpowiedzi na pytanie, czym różni się czasowe zajęcie od przejęcia zabytku ruchomego na kanwie obowiązujących przepisów prawa? W oparciu o metodologię dogmatyczną oraz historyczną dokonano porównania historycznych aktów prawnych dotyczących problematyki czasowego zajęcia zabytku ruchomego jako jednego ze środków nadzoru konserwatorskiego w polskim systemie prawnym.

2. Historyczne regulacje dotyczące czasowego zajęcia zabytku ruchomego

2.1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 6.03.1928 r. o opiece nad zabytkami

Aktem prawnym, regulującym problem ochrony zabytków w prawie polskim po 1945 r., było wciąż obowiązujące rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 6.03.1928 r. o opiece nad zabytkami³ (dalej: r.o.n.z.). Należy wskazać, że tuż po odzyskaniu niepodległości, ustawodawca nie zdecydował się na uchwalenie nowego aktu prawnego, który regulowałby ww. kwestię w odmienny sposób. Wspomniane rozporządzenie ustanawiało definicję legalną zabytku⁴, a także nakładało na właścicieli zabytków ruchomych ściśle określone obowiązki. W myśl art. 16 r.o.n.z. na właścicieli (posiadaczy) zabytków nałożono obowiązek utrzymywania posiadanych przez nich zabytków w należytym stanie. Ponadto rozporządzenie wprowadzało powszechny zakaz burzenia, rozkopywania, niszczenia, przerabiania, odnawiania, rekonstruowania, zabudowywania, zdobienia, uzupełniania, przewożenia zabytków, bez uprzedniego zezwolenia władzy konserwatorskiej pierwszej instancji⁵.

³ Dz.U. z 1928 r. Nr 29, poz. 265 ze zm.

⁴ Art. 2 r.o.n.z.

⁵ Art. 14 r.o.n.z.

Organom władzy konserwatorskiej⁶ przysługiwał określony katalog uprawnień, który umożliwiał ingerencję w sferę prawa własności, w sytuacji niewłaściwej realizacji obowiązków właścicieli zabytków. W przypadku zagrożenia niebezpieczeństwa zabytków (należących do osób wymienionych w art. 13 r.o.n.z.⁷) polegającego na możliwości ich zniszczenia, uszkodzenia lub niedozwolonego wywozu zabytków za granicę i gdy zwłoka mogłaby w tym przypadku spowodować niepowetowaną szkodę, władze konserwatorskie miały prawo wydawać zarządzenia „zmierające do zapobieżenia wywozowi zabytków zagranicę, a nawet wziąć zabytki, o które chodzi, czasowo w zarząd państwowy, w szczególności przenieść je do muzeów lub bibliotek państwowych lub publicznych, a to aż do usunięcia powyższego niebezpieczeństwa”⁸. Władza konserwatorska mogła skorzystać z opisywanego uprawnienia, niezależnie od zarządzeń wydanych na podstawie art. 16 r.o.n.z. Zabezpieczenie zabytku ruchomego możliwe było w przypadku wystąpienia zagrożenia niebezpieczeństwa w postaci prawdopodobieństwa zniszczenia, uszkodzenia lub niedozwolonego wywozu zabytku za granicę (był to *numerus clausus* przesłanek), a ponadto faktu, iż zwłoka w wydaniu takiego zarządzenia mogłaby spowodować niepowetowaną szkodę. Instrument prawny polegający na zabezpieczeniu zabytku, poprzez jego zajęcie, mógł być stosowany wyłącznie wobec podmiotów, o których stanowił art. 13 r.o.n.z. Jak trafnie wskazuje A. Jagielska-Burduk, użycia ww. środka „nie przewidziano w przypadku zabytków stanowiących własność osób prywatnych”⁹. Jak wynika z literalnego brzmienia przepisu art. 17 r.o.n.z., w przypadku wystąpienia ww. przesłanek, władze konserwatorskie miały prawo m.in. zabezpieczyć zabytek ruchomy, co przesądzało o fakultatywnym charakterze opisywanego uprawnienia. Stąd też, to od uznania organów władzy konserwatorskiej zależało, czy skorzystają z przysługującego im środka konserwatorskiego, czy też nie. Zabezpieczenie poprzez zajęcie mogło przybrać formę ustanowienia nad zabytkiem zarządu państwowego i przekazania go w szczególności do muzeum, biblioteki państwowej lub publicznej, aż do momentu usunięcia określonego niebezpieczeństwa. Wskazać należy, że był to katalog otwarty instytucji, do których możliwe było przekazanie zabytku.

O tym, że środek nadzoru konserwatorskiego w postaci możliwości zabezpieczenia zabytku ruchomego, był środkiem o charakterze tymczasowym,

⁶ Art. 5 r.o.n.z.

⁷ Zarządy związków komunalnych, gmin wyznaniowych, osób prawnych kościelnych i zakonnych kościoła katolickiego, korporacji publiczno-prawnych, stowarzyszeń posiadających osobowość prawną, które miały na celu opiekę nad zabytkami.

⁸ Art. 17 r.o.n.z.

⁹ A. Jagielska-Burduk, *Zabytek ruchomy*, Warszawa 2011, LEX nr 133672.

świadczy fakt, że mógł on być stosowany do chwili usunięcia danego zagrożenia. Ustanie niebezpieczeństwa było jednoznaczne z przywróceniem *status quo ante*, sprzed momentu zajęcia zabytku i przekazania go do danej instytucji państwowej. Rozporządzenie nie przewidywało jednak regulacji, która stanowiłaby o tym, na jakiej podstawie zabytek powinien być zwrócony jego właścicielowi. Wydaje się, że zwrot zabytku ruchomego powinien nastąpić na podstawie decyzji organu konserwatorskiego, który wcześniej wydał decyzję o zabezpieczeniu takiego zabytku i przekazaniu go w zarząd określonej instytucji państwowej. Na czas przekazania zabytku do muzeum, biblioteki lub innej instytucji państwowej, właściciel zabytku pozbawiony był prawa do posiadania oraz korzystania z zabytku. Niemniej, w żaden sposób nie był on pozbawiony tytułu do własności danego zabytku, władztwa nad daną rzeczą. Tym samym status prawny zabytku pozostawał niezmieniony. Powyższe pozwala twierdzić, że zabezpieczenie zabytku ruchomego, na kanwie przepisów rozporządzenia z 1928 r., nie było środkiem nadzoru konserwatorskiego o charakterze *ultima ratio*.

Władza konserwatorska mogła ponadto skorzystać z uprawnień przysługującego jej na podstawie art. 18 r.o.n.z. i wywłaszczyć zabytek ruchomy na rzecz państwa, związków komunalnych lub innych osób prawnych, wymienionych w art. 13 r.o.n.z., które miały na celu opiekę nad zabytkami, o ile te ostatnie się o to ubiegały lub wyrażały na to zgodę. Wywłaszczenie zabytku mogło nastąpić w przypadku zagrożenia niebezpieczeństwa jego zniszczenia, uszkodzenia lub wywozu za granicę, a zarządzenia wydane na podstawie art. 14–16 r.o.n.z. tego niebezpieczeństwa nie uchylały¹⁰. Wywłaszczenie, w przeciwieństwie do zabezpieczenia zabytku ruchomego, mogło być zastosowane wobec osób prawnych, o których stanowił art. 13 r.o.n.z., jak i wobec osób prywatnych¹¹. Ponadto, wywłaszczenie skutkowało całkowitym pozbawieniem prawa własności zabytków, stanowiąc zarazem środek nadzoru konserwatorskiego o największym stopniu reglamentacji względem prawa własności zabytków. W rozdziale V r.o.n.z. ustawodawca postanowił uregulować szczegółowe kwestie związane z wywłaszczeniem zabytków. Tym, co odróżniało zabezpieczenie od wywłaszczenia zabytku, oprócz faktu całkowitego pozbawienia prawa własności, to fakt, że w przypadku zabezpieczenia zabytku ruchomego, właścicielowi zabytku nie przysługiwało jakiegokolwiek odszkodowanie, czy też innego rodzaju rekompensata, za czas niemożności korzystania z zabytku¹².

Pierwsze zabezpieczenia oraz czasowe zajęcia zabytków ruchomych miały miejsce w pierwszych latach po zakończeniu działań związanych z II wojną

¹⁰ Art. 18 r.o.n.z.

¹¹ A. Jagielska-Burduk, op. cit., LEX nr 133672.

¹² O odszkodowaniu za wywłaszczenie zabytku ruchomego stanowił art. 31 r.o.n.z.

światową. Tylko z samego Wrocławia „do końca 1946 r. wyjechało (...) 28 wagonów i 118 ciężarówek wypełnionych śląskimi zabytkami”¹³. Jak wskazuje A. Siuciak, „relacje bezpośrednich uczestników akcji zabezpieczania zbiorów na zamku malborskim pokazują ogrom pracy, jaką należało wykonać. Niestety działania w każdym zakresie były niewystarczające (...). Żeby uratować cokolwiek, należało działać szybko i nie zawsze był czas na dokonywanie formalności”¹⁴. Tym samym nierzadko dochodziło do sytuacji polegającej na zaniechaniu dokumentowania zabezpieczenia zabytków, a także ich czasowego zajęcia. Do dziś przetrwały jednak niektóre dokumenty, które świadczą o działaniach władz konserwatorskich prowadzonych w latach 40. XX w. Jednym z nich jest pismo konserwatora wojewódzkiego, prof. Jana Borowskiego, do Zofii Hendzel z 20.12.1946 r. Treść ww. listu stanowi, że „rzeźby i witraże zostały zabezpieczone wobec niedostatecznej opieki w zamku, jednakże zaznaczając, że znajdują się one w depozycie politechniki, skąd w każdej chwili mogły być zwrócone”¹⁵. Powyższe dobitnie podkreśla fakt tymczasowego charakteru środków zabezpieczających, które stosowane były przez ówczesne władze konserwatorskie po 1945 r.

Godnym uwagi jest fakt, że r.o.n.z. nie było pierwszym aktem prawnym, który regulował kwestię zabezpieczenia zabytku ruchomego w polskim systemie prawnym. Precedensowym aktem prawnym regulującym powyższą problematykę był dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury z 31.10.1918 r. (dalej: d.o.z.s.k.)¹⁶. W myśl art. 29 d.o.z.s.k. konserwator mógł, przed wydaniem reskryptu Rady Regencyjnej¹⁷, zarządzić tymczasowe środki zapobiegawcze, w tym m.in. zarządzić przekazanie zagrożonego zabytku ruchomego do jednego z muzeów narodowych. Należy przy tym zwrócić uwagę na swoistą konwergencję przepisów dotyczących możliwości zabezpieczenia zabytku ruchomego. Dekret z 1918 r., podobnie jak rozporządzenie z 1928 r., przyznawał władzy konserwatorskiej uprawnienie do skorzystania z możliwości zabezpieczenia zabytku ruchomego. Wspomniane uprawnienie obarczone było cechą fakultatywności. Ponadto literalne brzmienie

¹³ L. Bruszevska, W. Przybyszewski, *Restytucje dzieł sztuki na Dolnym Śląsku – rozmowa z dr. hab. Piotrem Oszczanowskim, dyrektorem Muzeum Narodowego we Wrocławiu*, [w:] „Spotkania z Zabytkami” 2016, numer specjalny, s. 4.

¹⁴ A. Siuciak, op. cit., s. 229.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Gdańsku, Akta Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku – Pismo Konserwatora Wojewódzkiego Jana Borowskiego do Zofii Hendzel, Kustosza na zamku malborskim z 20.12.1946 r., sygn. 1164/1248, s. 763, [za]: A. Siuciak, op. cit., s. 234.

¹⁶ Dz.Pr.P.P. z 1918 r. Nr 16, poz. 36.

¹⁷ Zgodnie z treścią art. 28 d.o.z.s.k., na mocy reskryptu Rady Regencyjnej, na wniosek Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego mogło nastąpić wywłaszczenie zabytku ruchomego.

obu porównywanych przepisów prawa wskazuje na tymczasowy charakter opisywanego środka nadzoru konserwatorskiego. Niemniej, zaznaczyć należy, że d.o.z.s.k. zawierał pomniejszony katalog instytucji, do których mógł być przekazany zagrożony zabytek ruchomy, stanowiąc jedynie o muzeach narodowych.

Rozporządzenie z 1928 r. obowiązywało aż do 22.05.1962 r., tj. do momentu wejścia w życie ustawy z 15.02.1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (dalej: u.o.d.k.o.m.)¹⁸.

2.2. Ustawa z 15.02.1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach

(po zmianach: ustawa z 15.02.1962 r. o ochronie dóbr kultury)

Ustawa z 15.02.1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach, wzorem poprzednich aktów prawnych, przewidywała w swej treści przepisy odnoszące się do problemu czasowego zajęcia zabytków ruchomych¹⁹. We wspomnianej ustawie prawodawca postanowił posłużyć się definicją legalną dobra kultury²⁰. Jednakże z brzmienia treści art. 4 u.o.d.k.o.m. wynikało wprost, że dobrami kultury, podlegającymi ochronie prawnej, są „zabytki”, które były: wpisane do rejestru zabytków, wpisane w muzeach do inwentarza i wchodziły w skład bibliotek, z wyjątkiem materiałów wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego, których ochronę regulowały odrębne przepisy oraz inne, jeżeli ich charakter zabytkowy był oczywisty, o ile nie podlegały ochronie na podstawie odrębnych przepisów²¹. Jak stanowił art. 3 ust. 2 u.o.d.k.o.m., ochrona dóbr kultury polegała na zabezpieczeniu ich przed zniszczeniem, uszkodzeniem, dewastacją, zaginięciem lub wywozem za granicę (...). Właściciel i użytkownik zabytku, w zakresie określonym przepisami prawa, obowiązany był dbać o jego zachowanie, a w szczególności obowiązany był zabezpieczyć go przed zniszczeniem, uszkodzeniem i dewastacją²².

W przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub wywiezienia zabytku bez zezwolenia za granicę bądź też niezapewnienia zabytkowi, pomimo wezwania ze strony organu służby konserwatorskiej, należytych warunków konserwacji, na podstawie art. 37 ust. 1 u.o.d.k.o.m., wojewódzki

¹⁸ Dz.U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48 ze zm.

¹⁹ K. Malinowski, *Co wnosi nowego ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach?*, [w:] „Ochrona Zabytków” 1962, nr 15/2 (57), s. 8.

²⁰ W myśl art. 2 u.o.d.k. dobrem kultury w rozumieniu ustawy był każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną.

²¹ Zob. też: J. Grabowski, *Wywłaszczenie jako środek ochrony zabytków*, [w:] „Państwo i Prawo” 1967, z. 3, s. 491.

²² Art. 25 ust. 1 pkt 1 u.o.d.k.

konserwator zabytków (dalej: WKZ) mógł zabezpieczyć ten zabytek przez ustanowienie tymczasowego zajęcia, aż do chwili usunięcia niebezpieczeństwa. Analiza treści wyżej przytoczonego przepisu pozwala stwierdzić, że prawodawca w u.o.d.k.o.m. postanowił w nieco odmienny sposób uregulować kwestie związane z możliwością czasowego zajęcia zabytku ruchomego. Wskazać bowiem należy, że poszerzeniu uległ katalog przesłanek warunkujących możliwość skorzystania z opisywanego środka nadzoru konserwatorskiego. Oprócz uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub wywiezienia dobra kultury bez zezwolenia za granicę, dodatkową przesłanką determinującą czasowe zajęcie zabytku, okazał się być fakt „niezapewnienia, pomimo oficjalnego wezwania, należytych warunków konserwacji”²³. Organem uprawnionym do czasowego zajęcia zabytku był WKZ. To na podstawie jego decyzji mogło nastąpić zajęcie zabytku ruchomego. Przysługujące mu uprawnienie miało charakter fakultatywny. Godnym uwagi jest fakt, że zabezpieczeniu mogły podlegać wyłącznie zabytki, które wpisane były do rejestru zabytków. W myśl art. 37 ust. 2 u.o.d.k.o.m., tymczasowe zajęcie polegało na przeniesieniu zabytku ruchomego, w zależności od rodzaju przedmiotu, do państwowego muzeum, archiwum lub biblioteki. W tym względzie ustawodawca również dokonał pewnej zmiany. Otóż poszerzył on katalog instytucji, do których przekazywano zajęte zabytki, o archiwa, które w rozporządzeniu z 1928 r. nie były wymienione w sposób enumeratywny. Podkreślić należy, że katalog instytucji, ustanowiony w u.o.d.k.o.m., w porównaniu do poprzednich regulacji, miał charakter zamknięty.

Przy okazji analizowania treści przepisów ww. ustawy, warto zaznaczyć fakt, że na podstawie art. 35 ust. 1 ustawy z 21.11.1996 r. o muzeach²⁴ dokonano zmiany jej tytułu. Od tej pory ustawa nosiła tytuł – ustawa z 15.02.1962 r. o ochronie dóbr kultury²⁵ (dalej: u.o.d.k.). Nie była to jednak jedyna zmiana, która dotyczyła opisywanego aktu prawnego. W myśl art. 18 pkt 21 ustawy z 24.07.1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa²⁶, dokonano nowelizacji przepisu art. 37 u.o.d.k. Od momentu wejścia w życie ww. ustawy nowelizującej, tj. od 1.01.1999 r., zgodnie z treścią art. 37 ust. 1 u.o.d.k., w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub wywiezienia dobra kultury bez zezwolenia za granicę bądź też niezapewnienia dobru kultury, pomimo wezwania ze strony organu służby konserwatorskiej, należytych warunków konserwacji, starosta z urzędu lub na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków

²³ A. Jagielska-Burduk, op. cit., LEX nr 133672.

²⁴ Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24.

²⁵ Dz.U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48 ze zm.

²⁶ Dz.U. z 1998 r. Nr 106, poz. 668.

wydawał decyzję o zabezpieczeniu tego dobra kultury w formie ustanowienia tymczasowego zajęcia aż do chwili usunięcia niebezpieczeństwa. Przystępując do analizy porównawczej przepisu ww. artykułu, można zauważyć istotne zmiany, które dokonały się po nowelizacji u.o.d.k. Po pierwsze, zmianie uległ organ, któremu przysługiwał środek zabezpieczający w postaci czasowego zajęcia zabytku ruchomego. Z dniem 1.01.1999 r. organem, który uzyskał w tym względzie kompetencję, okazał się być starosta, który wydawał decyzję z urzędu lub na wniosek WKZ²⁷. Jest to istotna zmiana, która w znaczny sposób ograniczyła prawo własności zabytków w krajowym porządku prawnym. Przepis art. 37 ust. 1 u.o.d.k. pozwalał na dwutorowe działanie starosty w tym zakresie. Mógł on wydać decyzję o zajęciu zabytku ruchomego osobiście, tj. z urzędu, na podstawie powziętych przez siebie informacji lub w trybie wnioskowym, po uprzednim, pozytywnym rozpatrzeniu wniosku WKZ. Po drugie, zauważalną formą repartycji jest zmiana dotycząca aspektu przedmiotowego przepisu art. 37 ust. 1 u.o.d.k. Prawodawca zdecydował się, że zajęciu nie będą podlegać zabytki, lecz dobra kultury²⁸. Powyższe skutkowało tym, że czasowemu zajęciu mogło ulec jakiegokolwiek dobro kultury, w przeciwieństwie do zabytku, który, jak to zostało wyżej wskazane, aby zostać przejęty, musiał być wpisany do rejestru zabytków. Tymczasowe zajęcie, jak stanowił art. 37 ust. 3 u.o.d.k., polegało na przeniesieniu ruchomego dobra kultury, w zależności od przedmiotu, do muzeum, archiwum lub biblioteki, aż do chwili usunięcia niebezpieczeństwa.

Wyrazem swoistej konwergencji między wyżej przytoczonymi regulacjami jest fakt, że zarówno przepisy r.o.n.z., jak i u.o.d.k., nie przewidywały w swej treści odszkodowania za czasowe zajęcie zabytku. Ustawa o ochronie dóbr kultury, regulowała natomiast kwestię odszkodowania za przejęcie zabytku ruchomego na własność państwa²⁹. Ponadto, w tej samej ustawie, prawodawca nie uregulował odrębnego przepisu, który odnosiłby się do kwestii ustania zagrożenia wobec danego zabytku, a tym samym nie rozstrzygnął na jakiej podstawie i w jakich okolicznościach powinno dojść do przywrócenia *status quo ante*, sprzed momentu zajęcia zabytku ruchomego. Słusznym wydaje się twierdzenie, że powyższe powinno nastąpić w drodze decyzji starosty, podejmowanej z urzędu lub na wniosek WKZ. Drugim możliwym rozwiązaniem, jak trafnie wskazuje P. Dobosz,

²⁷ P. Dobosz, *Aktualne problemy prawne i finansowe ochrony zabytków w Polsce w dobie przekształceń ustrojowych państwa*, [w:] „Ochrona Zabytków” 2000, nr 53/1 (208), s. 17.

²⁸ Ibidem, s. 17.

²⁹ Szczegółowe regulacje na ten temat przewidywało rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 10.07.1963 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy przejmowaniu zabytków ruchomych na własność Państwa (Dz.U. z 1963 r. Nr 32, poz. 183).

mogło być wydanie, przez uprawniony do tego organ, decyzji „o z góry ograniczonym czasie jej mocy obowiązującej, a wówczas zajęcie zabytku ustaje z chwilą nastąpienia końcowej daty tego czasu”³⁰.

O czasowym charakterze opisywanego środka zabezpieczającego, oprócz wykładni literalnej przepisu art. 37 u.o.d.k., przesądzał również fakt, że zajęcie zabytku ruchomego nie było środkiem, który w sposób całkowity i nieodwracalny pozbawiał właściciela, czy też użytkownika zabytku, prawa do jego własności. Prawodawca przewidział bowiem w u.o.d.k. środek nadzoru konserwatorskiego polegający na możliwości przejęcia zabytku ruchomego na własność państwa³¹. Środek ten bezsprzecznie był środkiem ostatecznym – tzw. *ultima ratio*, o największym stopniu reglamentacji w prawo własności zabytku.

Ustawa o ochronie dóbr kultury obowiązywała do 17.11.2003 r., tj. do momentu wejścia w życie ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³² (dalej: u.o.z.o.z.).

3. Aktualne regulacje dotyczące czasowego zajęcia zabytku ruchomego

3.1. Ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

W myśl art. 5 pkt 3–4 u.o.z.o.z. opieka nad zabytkiem³³ sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza, polega w szczególności na zapewnieniu warunków: zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości. Z kolei jak stanowi art. 4 pkt 2–5 u.o.z.o.z. ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia

³⁰ P. Dobosz, *Charakter prawny decyzji i zezwoleń w sprawach ochrony zabytków*, [w:] „Ochrona Zabytków” 1985, nr 38/3–4 (150–151), s. 266.

³¹ Art. 33 u.o.d.k.

³² Dz.U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.

³³ Zgodnie z treścią art. 3 pkt 1 u.o.z.o.z. zabytkiem jest nieruchomości lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

zabytków. Tym samym zarówno właściciel, posiadacz zabytku ruchomego³⁴, jak i organy administracji publicznej, mają w swym obowiązku, odpowiednio, sprawować należytą opiekę oraz ochronę nad zabytkami, chroniąc je m.in. przed możliwością zniszczenia, kradzieży, czy też nielegalnego wywozu za granicę.

W przypadku wystąpienia zagrożenia polegającego na możliwości zniszczenia, uszkodzenia, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku ruchomego wpisanego do rejestru albo na Listę Skarbów Dziedzictwa (dalej: Lista), na podstawie art. 50 ust. 1 u.o.z.o.z., odpowiednio WKZ może wydać, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (dalej: minister) wydaje, decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Treść wyżej przytoczonego artykułu jest wynikiem nowelizacji u.o.z.o.z., która miała miejsce w ostatnim czasie. Ustawa z 10.07.2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach³⁵, wprowadziła bowiem do polskiego systemu prawnego piątą formę ochrony zabytków – wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa. Od momentu wejścia w życie ww. ustawy, tj. od 25.11.2016 r., treść przepisu art. 50 ust. 1 u.o.z.o.z., uległa zmianie pod kątem przedmiotowym i podmiotowym. W przypadku wystąpienia zagrożenia polegającego na możliwości zniszczenia, uszkodzenia, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku ruchomego wpisanego do rejestru albo na Listę można dokonać zabezpieczenia w postaci czasowego przejęcia zabytku ruchomego. Uprawnienie do zajęcia zabytku posiadają WKZ (zmianie uległ organ – w u.o.d.k. uprawnienie tego rodzaju przysługiwało staroście), w odniesieniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków, a także minister względem zabytku wpisanego na Listę. Jednakże zasadniczą różnicą jest fakt, że uprawnienie WKZ ma charakter fakultatywny, zaś uprawnienie ministra, charakter obligatoryjny. Oznacza to, że w przypadku wystąpienia przesłanek warunkujących możliwość dokonania czasowego zajęcia zabytku ruchomego, wpisanego na Listę, minister ma obowiązek wydać decyzję o zajęciu danego zabytku. Zgodnie z treścią art. 50 ust. 2 u.o.z.o.z. zabezpieczenie zabytku ruchomego w postaci jego czasowego zajęcia, polega na przekazaniu go, w zależności od rodzaju zabytku, do muzeum, archiwum lub biblioteki³⁶. W tym aspekcie przepis powyższego artykułu koreluje z treścią historycznych regulacji, w szczególności z poprzednio obowiązującym art. 37 ust. 3 u.o.d.k.

³⁴ W myśl art. 3 pkt 3 u.o.z.o.z. zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w art. 3 pkt 1 u.o.z.o.z.

³⁵ Dz.U. z 2016 r. poz. 1330.

³⁶ Zob. też: A. Młynarska-Sobaczewska, *Ochrona zabytków jako ograniczenie prawa własności rzeczy zabytkowej. Uwagi na tle orzeczenia ETPC w sprawie Połomscy przeciwko Polsce z dnia 29 marca 2011 r.*, [w:] „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 2, s. 191.

Czasowym zajęciem mogą być objęte wyłącznie zabytki wpisane do rejestru zabytków³⁷ lub wpisane na Listę. W myśl art. 10 ust. 1 u.o.z.o.z., do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji WKZ wydanej na wniosek właściciela tego zabytku. W drodze wyjątku, WKZ może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Z kolei na Listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, o których mowa w art. 14a ust. 2 u.o.z.o.z., na podstawie decyzji wydanej przez ministra, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego. Tym samym ustawodawca przewidział możliwość wpisania zabytku ruchomego, zarówno do rejestru zabytków, jak i na Listę, na podstawie decyzji WKZ lub ministra, wydanej z urzędu.

Dokonując porównania postanowień u.o.z.o.z. z poprzednimi, nieobowiązującymi już aktami prawnymi dotyczącymi możliwości czasowego zajęcia zabytku ruchomego, stwierdzić należy, że wzorem historycznych regulacji, u.o.z.o.z. nie przewiduje w swej treści instytucji odszkodowania za tymczasowe pozbawienie właściciela, czy też posiadacza zabytku ruchomego, prawa do jego posiadania³⁸. Jak trafnie wskazuje P. Gwoździewicz, tego rodzaju ekwiwalent przysługuje właścicielowi zajętego zabytku nieruchomego³⁹. Ponadto u.o.z.o.z. nie zawiera przepisu prawnego, który stanowiłby o tym, na jakiej podstawie prawnej, z chwilą ustania zagrożenia, zabytek zostaje zwrócony właścicielowi. Trafnym wydaje się być w tym przypadku twierdzenie, zgodnie z którym przywrócenie stanu poprzedniego powinno nastąpić w drodze decyzji organu ochrony zabytków – WKZ lub ministra. Inną możliwością jest wydanie, przez odpowiednio do tego powołany organ, decyzji o z góry ograniczonym czasie obowiązywania.

O przejściowym, tymczasowym charakterze środka zabezpieczającego w postaci czasowego zajęcia zabytku ruchomego świadczy również fakt, że nie ma on charakteru ostatecznego, tzn. pozbawiającego w pełni prawa do własności zabytku. Środkiem o największym stopniu reglamentacji jest możliwość przejęcia zabytku ruchomego na rzecz Skarbu Państwa, za odpowiednim odszkodowaniem, o którym stanowi art. 50 ust. 4 u.o.z.o.z.⁴⁰

³⁷ M. Dreła, *Własność zabytków*, Warszawa 2006, s. 141.

³⁸ Ibidem, s. 143.

³⁹ P. Gwoździewicz, *Ograniczenia prawa własności zabytków*, [w:] „Roczniki Administracji i Prawa” 2009, Rok IX, s. 117–118.

⁴⁰ K. Zalaśńska, K. Zeidler, *Wykład prawa ochrony zabytków*, Warszawa-Gdańsk 2015, s. 116; Zob. też: K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2007, s. 180–181.

W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 25.05.2016 r., sygn. Kp 2/15⁴¹, Trybunał stwierdził, że „wywłaszczenie może (...) nastąpić dopiero po rozważeniu zastosowania innych środków ochrony przewidzianych w ustawie. (...) W wypadku zagrożenia uszkodzeniem, kradzieżą, zaginięciem lub nielegalnym wywozem zabytku ruchomego, podstawowe znaczenie ma ustanowienie zabezpieczenia przez administracyjne zajęcie zabytku ruchomego i przekazanie go do muzeum, archiwum lub biblioteki do czasu usunięcia zagrożenia (art. 50 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków)”. Trybunał przychylił się tym samym do stanowiska Marszałka Sejmu, który w piśmie z 17.05.2016 r., podkreślił, że „środek nadzoru konserwatorskiego w postaci wywłaszczenia zabytku ruchomego lub nieruchomego funkcjonuje w systemie prawa od dnia wejścia w życie u.o.z.o.z. Środek ten ma charakter wyjątkowy i stanowi *ultima ratio*, a więc może zostać zastosowany dopiero wówczas, gdy w postępowaniu administracyjnym zostanie wykazane, że inne, mniej uciążliwe środki nadzoru konserwatorskiego (np. decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków o zabezpieczeniu zabytku w postaci jego czasowego zajęcia) okażą się nieskuteczne i nie doprowadzą do usunięcia zagrożenia”⁴².

Należy zgodzić się ze stanowiskiem A. Jagielskiej-Burduk, która twierdzi, że oba środki nadzoru konserwatorskiego (tj. czasowe zajęcie oraz przejęcie zabytku ruchomego) mogą występować samodzielnie, lecz można je również zastosować jeden po drugim⁴³. Ponadto należy wskazać, że ustawodawca nie określił pomiędzy ww. środkami jakiegokolwiek granicy czasowej⁴⁴. To zatem od decyzji odpowiednio powołanych do tego organów, będących gwarantem nienaruszalności zabytków⁴⁵, zależeć będzie, który środek nadzoru zastosować. Nie ulega wątpliwości, że już sama możliwość wystąpienia zagrożeń, o których mowa w art. 50 ust. 1 u.o.z.o.z., mających charakter „rzeczywisty i bezpośredni”⁴⁶ (jednak bez obo-

⁴¹ LEX nr 2048477.

⁴² Stanowisko Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 17.05.2016 r. w związku z wnioskiem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – złożonym w trybie art. 122 ust. 3 Konstytucji RP – o zbadanie zgodności z Konstytucją ustawy z 10.07.2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach, s. 34; Wyrok TK z 25.05.2016 r., sygn. Kp 2/15, LEX nr 2048477.

⁴³ A. Jagielska-Burduk, op. cit., LEX nr 133672.

⁴⁴ R. Golał, *Komentarz do art. 50 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, [w:] *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Zakamycze 2004, LEX nr 8234.

⁴⁵ A. Michalak, A. Ginter, *Komentarz do art. 50 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, [w:] *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 305.

⁴⁶ P. Antoniak, *Komentarz do art. 50 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, [w:] *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, red. M. Cherka, Warszawa 2010, LEX nr 8383.

wiązku rozpoznania „znacznego prawdopodobieństwa czy pewności, że faktycznie zaistnieje”⁴⁷) uprawniają do wydania decyzji o czasowym zajęciu zabytku ruchomego.

Zabezpieczenie zabytku ruchomego (dokonywane na podstawie art. 50 ust. 1 u.o.z.o.z.) następuje w drodze wydania decyzji administracyjnej. Z uwagi na powyższe, w tym względzie będą mieć zastosowanie przepisy ustawy z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (dalej: k.p.a.)⁴⁸. Od decyzji WKZ wydanej w ww. sprawie, właścicielowi, posiadaczowi zajętego zabytku, służy odwołanie do organu administracji publicznej wyższego stopnia⁴⁹. W przypadku decyzji ministra, podjętej w sprawie czasowego zajęcia zabytku ruchomego wpisanego na Listę, zgodnie z k.p.a., stronie nie służy odwołanie, lecz uprawnienie w postaci możliwości złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy do organu, który wydał decyzję⁵⁰.

3.2. Ustawa z 25.05.2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury

Ustawa z 25.05.2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (dalej: u.r.n.d.k.)⁵¹ jest wynikiem transpozycji do polskiego systemu prawnego postanowień dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z 15.05.2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniającej rozporządzenie (UE) nr 1024/2012⁵². Artykuł 23 u.r.n.d.k. w szczególności reguluje kwestię czasowego zajęcia zagranicznego dobra kultury⁵³. W myśl ww. artykułu, w celu zapobieżenia zagrożeniu dla zagranicznego narodowego dobra kultury wskazanego we wniosku, o którym mowa w art. 20, polegającego na możliwości jego ukrycia, zniszczenia, uszkodzenia, pogorszenia stanu zachowania, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę, minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego dobra w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Mając na uwadze powyższe, należy stwierdzić, że organem decyzyjnym w sprawie

⁴⁷ M. Drela, op. cit., s. 142.

⁴⁸ Dz.U. z 2016 r., poz. 23 ze zm.

⁴⁹ Art. 127 § 1–2 k.p.a.

⁵⁰ Art. 127 § 3 k.p.a.

⁵¹ Dz.U. poz. 1086.

⁵² Dz.Urz. UE L 159 z 28.05.2014, str. 1 oraz Dz.Urz. UE L 147 z 12.06.2015, str. 24.

⁵³ W myśl art. 2 pkt 5 u.r.n.d.k. zagraniczne narodowe dobro kultury – sklasyfikowane lub zdefiniowane przez państwo członkowskie Unii Europejskiej inne niż Rzeczpospolita Polska, na podstawie ustawodawstwa tego państwa lub obowiązujących w nim procedur administracyjnych, jako narodowe dobro kultury o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej w rozumieniu art. 36 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

czasowego zajęcia zagranicznego narodowego dobra kultury jest minister. Przyśługuje mu uprawnienie o charakterze fakultatywnym, z którego może skorzystać w przypadku spełnienia jednej z przesłanek, tj. wystąpienia zagrożenia polegającego na możliwości ukrycia, zniszczenia, uszkodzenia, pogorszenia stanu zachowania, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zagranicznego narodowego dobra kultury.

Warto podkreślić, że w ww. ustawie, prawodawca rozstrzygnął również finansowy aspekt zabezpieczenia określonego dobra kultury. W myśl art. 23 ust. 2 u.r.n.d.k., dokonując czasowego zajęcia zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1, minister oddaje je na przechowanie, w zależności od rodzaju, do muzeum, archiwum państwowego lub biblioteki, a także zawiadamia państwo Unii Europejskiej występujące z wnioskiem, o którym mowa w art. 20, o przewidywanych kosztach przechowania i innych czynności związanych z zabezpieczeniem oraz wzywa do uiszczenia zaliczki na poczet tych kosztów w terminie 30 dni pod rygorem uchylecia zabezpieczenia. Powyższa regulacja zasługuje na aprobatę, gdyż w sposób jasny i precyzyjny odnosi się ona do uiszczenia, przez wnioskujące państwo, zaliczki na poczet kosztów zabezpieczenia zagranicznego narodowego dobra kultury.

Jak stanowi treść art. 23 ust. 3 u.r.n.d.k., wydatki niezbędne w celu wykonania zabezpieczenia, o którym mowa w ust. 1, są pokrywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister, z zastrzeżeniem art. 40 ust. 1. Ustawodawca, regulując kwestię wydatków związanych z czasowym zajęciem danego dobra kultury, postanowił wyjść naprzeciw oczekiwaniom związanym z brakiem uregulowania analogicznych norm prawnych w polskim systemie prawnym. Jest to precedensowa regulacja, która po raz pierwszy, *expressis verbis*, rozstrzyga kwestie finansowe związane z zastosowaniem wyżej opisywanego środka zabezpieczającego. Tego typu zabieg legislacyjny należy niewątpliwie uznać za racjonalne i w pełni uzasadnione działanie polskiego prawodawcy. Niestety ww. regulacji pozbawiona jest u.o.z.o.z. (a także poprzednie, historyczne już akty prawne). Tym samym, na gruncie u.o.z.o.z., trudno rozstrzygnąć kto i z jakiej puli pieniędzy powinien obecnie finansować wydatki związane z zabezpieczeniem określonego zabytku ruchomego i przekazaniem go do wybranej instytucji państwowej.

4. Podsumowanie – uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*

De lege lata, problematykę związaną ze środkiem nadzoru konserwatorskiego w postaci czasowego zajęcia zabytku ruchomego, reguluje ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Artykuł 50 ust. 1 tej ustawy stanowi,

że w przypadku wystąpienia zagrożenia polegającego na możliwości zniszczenia, uszkodzenia, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku ruchomego wpisanego do rejestru albo na Listę, odpowiednio WKZ może wydać, a minister wydaje decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Czasowe zajęcie zabytku ruchomego polega na przekazaniu go, w zależności od rodzaju zabytku, do muzeum, archiwum lub biblioteki⁵⁴. Niewątpliwie czasowe zajęcie zabytku jest środkiem nadzoru konserwatorskiego o jednym z największych stopni reglamentacji, skutkującym utratą posiadania zabytku przez jego dotychczasowego właściciela lub posiadacza. Alicja Jagielska-Burduk wskazuje, że konsekwencją powyższego jest „niemożliwość korzystania z zabytku, a w sferze prawnej utrata domniemania jego własności”⁵⁵. Jednakże czasowe zajęcie zabytku ruchomego, ze względu na swój przejściowy i przede wszystkim odwracalny charakter, nie jest środkiem prawnym skutkującym całkowitym pozbawieniem prawa do własności zabytku. Środkiem o największym stopniu ingerencji, skutkującym przejściem prawa własności na rzecz Skarbu Państwa, jest możliwość przejęcia zabytku ruchomego, o którym stanowi art. 50 ust. 4 u.o.z.o.z.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie jest pierwszym aktem prawnym, który regulował kwestie związane z czasowym przejęciem zabytku ruchomego. Precedensowym aktem prawa, który odnosił się do opisywanego problemu, był dekret z 1918 r. Artykuł 29 d.o.z.s.k. stanowił, że konserwator mógł przed wydaniem reskryptu Rady Regencyjnej zarządzić tymczasowe środki zapobiegawcze, w tym m.in. zarządzić przekazanie zagrożonego zabytku ruchomego do jednego z muzeów narodowych. Mając na uwadze powyższe, stwierdzić można, iż historia opisywanej instytucji prawa ma niemalże stuletnią tradycję w polskim prawodawstwie.

Jednym z postulatów *de lege ferenda* jest nowelizacja postanowień u.o.z.o.z. odnoszących się do problematyki czasowego zajęcia zabytku ruchomego. Jak już to było wyżej wykazane, u.o.z.o.z., wzorem poprzednich, historycznych aktów prawnych, nie posiada regulacji, która wprost wskazywałaby, na jakiej podstawie zabytek ruchomy, któremu nie zagraża już niebezpieczeństwo zniszczenia, kradzieży czy też nielegalnego wywozu za granicę, powinien zostać zwrócony jego właścicielowi czy też posiadaczowi. Kolejnym ważnym postulatem wydaje się być zmiana, polegająca na możliwości wypłaty odszkodowania właścicielowi, posiadaczowi zabytku za jego czasowe przekazanie do jednej z instytucji państwowych. Wskazać należy, że utrata posiadania łączy się bezpośrednio z utratą

⁵⁴ Art. 50 ust. 2 u.o.z.o.z.

⁵⁵ A. Jagielska-Burduk, op. cit., LEX nr 133672.

prawa do korzystania z zabytku, w tym także w aspekcie finansowym. Odszkodowanie przewidziane jest z kolei w przypadku czasowego zajęcia zabytku nieruchomego. Tym samym, to na polskim prawodawcy spoczywa obecnie obowiązek usunięcia opisanej wyżej nierówności, dysproporcji. Tego typu zabieg legislacyjny powinien być uznany za w pełni uzasadniony i racjonalny. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie reguluje ponadto kwestii związanych z kosztami samego faktu zabezpieczenia zabytku, a także kosztami związanymi z jego przekazaniem do odpowiedniej instytucji państwowej. W tym celu, ustawodawca powinien ustanowić odpowiedni przepis prawny, wzorem norm zawartych w u.r.n.d.k., które *expressis verbis* rozwiązują dany problem⁵⁶. W końcu warto zastanowić się nad tym, czy przed podjęciem decyzji o czasowym zajęciu zabytku i przekazaniu go do jednej z instytucji państwowych nie warto wezwać właściciela zabytku do jego uprzedniego zabezpieczenia. W tym względzie nie sposób nie zgodzić się ze stanowiskiem M. Dreli, która wskazuje, że dopiero gdy powyższy proceder, polegający na uprzednim wezwaniu do zabezpieczenia zabytku, nie przynosiłby jakichkolwiek efektów, zasadnym byłoby wydanie decyzji o czasowym zajęciu zabytku ruchomego⁵⁷. Wyżej przytoczona propozycja zasługuje niewątpliwie na aprobatę.

Środek nadzoru konserwatorskiego w postaci czasowego zajęcia zabytku ruchomego stanowi istotną ingerencję w prawo własności zabytku w prawie polskim. Bezsprzecznym jest fakt, że opisywana wyżej instytucja prawa odgrywa ważną rolę w krajowym porządku prawnym. Ma ona bowiem na celu zapobieżenie wystąpieniu zagrożenia w postaci możliwości zniszczenia, kradzieży czy też nielegalnego wywozu zabytku za granicę. Po ustąpieniu ww. zagrożenia, ze względu na tymczasowy charakter opisywanego środka, zabytek powinien zostać zwrócony jego właścicielowi lub posiadaczowi. Czasowe zajęcie zabytku ruchomego nie jest bowiem środkiem o charakterze *ultima ratio*. Dziś wiele zabytków, które zostały zabezpieczone po 1945 r., w postaci czasowego ich zajęcia, nie powróciło na swe pierwotne miejsca. Pomimo upływu 72 lat od momentu zakończenia działań związanych z II wojną światową, a także faktem ustąpienia zagrożeń, z powodu których dane zabytki zostały zajęte, warto jest uregulować ich obecny status prawny. W przypadku, gdy nie zostały one przejęte na rzecz państwa, powinny one powrócić do swych właścicieli.

⁵⁶ Art. 23 ust. 2–3 u.r.n.d.k.

⁵⁷ M. Dreli, op. cit., s. 143.

THE TEMPORARY SEIZURE OF A MOVABLE MONUMENT.
REMARKS *DE LEGE LATA* AND *DE LEGE FERENDA*

This article provides an in-depth analysis of the problem of the temporary seizure of a movable monument in the Polish law. One of the purposes of this text is to prove that the institution of the temporary seizure of a movable monument is an example of the measure of a conservation supervision with one of the highest levels of interference in the ownership of monument in the Polish legal system. Currently the issues related to the temporary seizure of a movable monument are regulated by the act on the protection and guardianship of monuments of 23 July 2003. The first legal act which regulated these issues was the decree of the Regency Council on the protection of monuments of art and culture of 31 October 1918. The analysis of the historical legal acts, as well as the legal acts in force, proved that temporary seizure of a movable monument resulted in a temporary loss of possession and use of a particular monument. However, this measure of a conservation supervision is not an *ultima ratio* measure, which deprives the ownership of movable monument in a complete manner.